

Forfatningsretlig metode

Af Morten Kjær*

1. Introduktion

I dette kapitel præsenteres forfatningsretten som juridisk disciplin, og hvordan juridisk metode anvendes til at løse dens problemstillinger. Først introduceres forfatningsretten som disciplin samt dens forhold til andre juridiske discipliner. Dernæst præsenteres retskilder og fortolkningsmetoder. I forlængelse heraf diskuteres forholdet mellem dansk forfatningsret og Den Europæiske Menneskerettighedskonvention (EMRK), EU-retten og folkeret. Kapitlet afrundes med en kort sammenfatning.

2. Forfatningsret som juridisk disciplin

Der er ikke fuldkommen enighed om betegnelsen for disciplinen. Den optræder således under forskellige betegnelser som ”forfatningsret”, ”statsret” og ”statsforfatningsret”.¹ Mens ”forfatningsret” henviser til, at fagets problemstillinger er behandlet i den danske forfatning, grundloven, kan ”statsret” snarere ses som en henvisning til, at faget angår statens retlige organisering i form af styreform, institutioner og beføjelser.

Forfatningsretten behandler de centrale statsorganers organisering, kompetencer og indbyrdes forhold samt grundlovens beskyttelse af menneskerettighederne.² Forfatningsret er dermed en offentligretlig disciplin. Til at løse de forfatningsretlige problemstillinger anvendes juridisk metode. Det er derfor først ved den konkrete analyse og fortolkning af forfatningsrettens retskilder,

* For introduktioner til forfatningsret se Jens Peter Christensen, Jørgen Albæk Jensen & Michael Hansen Jensen, *Dansk statsret*, Jurist- og Økonomforbundets Forlag 2020, kap. 1, Frederik Waage, *Forfatningsret – Tekster, opgaver og materialer*, 2. udg., Karnov 2019, kap. 1 og Henrik Zahle, *Dansk forfatningsret – studieudgave*, Christian Ejlers’ Forlag 2006, kap. 1.

¹ Se note 1. I 2021 bruges betegnelserne ”Statsforfatningsret” på Aarhus Universitet, ”Forfatningsret” på SDU og Københavns Universitet, mens Aalborg Universitet har faget ”Statsorganerne”.

² Der også kaldes frihedsrettigheder eller evt. grundrettigheder.

at den adskiller sig fra andre juridiske discipliner. Mens den juridiske metode bruges til at give de juridiske svar på forfatningsretlige problemstillinger, er det ofte problemstillinger, som også har stor retspolitisk interesse. Forfatningsretten indeholder således de retlige rammer for demokratiet i Danmark herunder forholdet mellem lovgiver og domstole, regering og folketing og borgernes rettigheder over for magthaverne.³ Det er samtidig principielle retspolitiske spørgsmål, og det er derfor vigtigt at kunne sondre mellem en retspolitisk og en juridisk vurdering af en problemstilling.⁴

Forfatningsretten kan deles i en institutionel del og en rettighedsdel.⁵ Ligesom forfatningsretten optræder under forskellige betegnelser, gør rettighedsdelen det også i form af f.eks. menneskerettigheder, frihedsrettigheder og grundrettigheder. Som disciplin ligger forfatningsretten i forlængelse af juridisk metode. Den forfatningsretlige metode er en juridisk metode, ligesom forfatningsrettens institutionelle del udbygger den grundlæggende introduktion til retssystemet i juridisk metode ved at gå i dybden med statsorganerne og deres kompetencer.⁶ Samtidig regulerer den institutionelle del også forholdet mellem dansk ret og international ret og har dermed en forbindelse til spørgsmålet om EU-retten, europæisk menneskerets og folkerettens betydning i dansk ret.⁷ Forfatningsrettens rettighedsdel angår borgernes grundlovssikrede rettigheder over for staten. Det er ligeledes spørgsmål, der er reguleret i europæisk menneskeret og internationale menneskerettighedskonventioner, hvorfor man på nogle universiteter har udskilt menneskerettighederne til et særligt fag,⁸ eller inddrager EMRK i forfatningsretten.⁹ Uanset den konkrete organisering af undervisningen er det vigtigt at fremhæve, at forfatningsretten er sin egen disciplin med særlige retskilder, og et svar i forfatningsretten er ikke nødvendigvis det samme som et svar i EU-retten eller den europæiske menneskeret.

3. Retskilder og fortolkning

Forfatningsrettens centrale retskilde er *grundloven*. Den gældende udgave af grundloven er fra 5. juni 1953,¹⁰ men store dele af den bygger på den

³ Se hertil Bjarke Viskum, *Politisk filosofi og argumentationsteori for jurister*, Hans Reitzels Forlag 2018, kap. 4-6.

⁴ Om retspolitik se kap. 15.

⁵ Der kan kaldes menneskerettigheder, frihedsrettigheder eller grundrettigheder.

⁶ Se f.eks. kapitel 1, afsnit 2.1 i denne fremstilling.

⁷ Se kapitel 5, 9 og 10.

⁸ F.eks. ”Individets grundlæggende rettigheder” på Københavns Universitet 2021.

⁹ F.eks. ”Forfatningsret” på Syddansk Universitet 2021.

¹⁰ Lov nr. 169 af 5. juni 1953.

oprindelige grundlov fra 1849. Den er siden blevet ændret i 1866, 1915, 1920 og endelig i 1953.¹¹ Grundlovens forarbejder går derfor helt tilbage til forhandlingerne om grundloven på Den grundlovgivende Rigsforsamling 1848-49, hvor grundloven 1849 blev diskuteret og vedtaget. Mens de senere forarbejder kan findes i *Rigsdagstidende* og senere *Folketingstidende*, er diskussionerne fra Den grundlovgivende Rigsforsamling trykt særskilt og er i dag digitaliseret.¹² Grundloven består af 89 paragraffer, hvor den første fastslår grundlovens anvendelsesområde og den sidste dens ikrafttræden. Grundloven har – som almindelig lovgivning – ikke nogen fortale, men slutter dog på følgende markante måde:

”Så er da nu gældende ret, alle til ubrødelig efterlevelse, DANMARKS RIGES GRUNDLOV.”

Grundloven fastslår gennem lovgivningsproceduren, hvornår noget er en lov i Danmark, ligesom den sætter indholdsmæssige grænser for lovgivningen f.eks. ved at beskytte ejendomsretten. Grundloven får dermed sin særlige betydning pga. dens placering i det danske retskildehierarki: Grundloven står over almindelig lovgivning, ligesom almindelig lovgivning står over bekendtgørelser.¹³ Retskildekonflikter mellem grundloven og almindelig lovgivning løses således ved, at grundloven har forrang. I Tvind-dommen (U 1999.841 H) fandt Højesteret således, at § 7 i lov om ændring af friskoleloven m.v. var i strid med grundlovens (grl) § 3, 3. pkt., og derfor ugyldig. Det er dog det eneste eksempel på, at domstolene har fastslået, at en lov er ugyldig som stridende mod grundloven. Hvis lovgiver ønsker at indføre regler, der strider mod grundloven, kan det kun gøres ved at ændre grundloven. Det er reguleret i grl § 88, der fastslår, at en grundlovsændring skal vedtages i uændret form i to på hinanden følgende folketing med et folketingsvalg imellem og endeligt vedtages ved en folkeafstemning med et flertal, der udgør mindst 40 % af de stemmeberettigede. Grundloven er dermed meget svær at ændre, og det øger dens betydning. Når en retskilde som grundloven er svær at ændre, bliver spørgsmålet om dens fortolkning samtidig endnu vigtigere, end for retskilder, der lettere kan ændres.

I tilknytning til grundlovens emner inddrager forfatningsretten også *lovgivning*. Det gælder først og fremmest tronfølgeoven, som er nævnt i grl § 2, 2.

¹¹ Jf. Morten Kjær & Helle Vogt, *En dansk retshistorie – fra middelalder til grundlov*, Ex Tuto 2020, s. 210-217 og 244-256 og Christensen m.fl., *Dansk statsret*, 2020, s. 23-27.

¹² Se <http://grundlov.dab.dk/tilgaaet> 18/4/2021. Christensen m.fl., *Dansk statsret*, 2020, bilag 9 indeholder en oversigt over forarbejderne til grundloven.

¹³ Se kap. 1, afsnit 6.1.

pkt. Tronfølgeloven har samme rang som grundloven, og da den sidst blev ændret i 2009 for at indføre ligestilling mellem mænd og kvinder i tronfølgen, skete det derfor efter proceduren for grundlovsændringer.¹⁴ Andre love, som inddrages i forfatningsretten, har derimod ikke grundlovsrang. Det gælder f.eks. ministeransvarsloven¹⁵ og folketingsvalgloven.¹⁶ Udover disse love indtager lovgivning en særpræget rolle i forfatningsretten. Hvor lovgivningen i andre discipliner er en central retskilde, der bruges til at løse juridiske problemer, bliver lovgivningen i forfatningsretten ofte selve problemstillingen. Her bruges grundloven til at vurdere, om noget rent faktisk er en lov, og hvis det er en lov, hvorvidt dens indhold er i strid med grundloven. I Tvind-dommen analyseres og fortolkes lov om ændring af friskoleloven m.v. således ikke for at fastlægge friskolernes retsstilling efter loven, men for at fastslå om loven er grundlovsstridig. Ligeledes kan man i lovforslag, der rejser forfatningsretlige problemstillinger, se en drøftelse af lovforslagets forhold til grundloven. Således indeholdt lovforslaget om aflivning og midlertidigt forbud mod hold af mink en drøftelse af forholdet til grl § 73 og dens regler om erstatning for ekspropriation.¹⁷

Bekendtgørelser indtager en tilsvarende rolle. Her regulerer forfatningsretten, hvornår der kan udstedes administrative regler, der binder borgerne, og det er samtidig en central problemstilling ift. forholdet mellem lovgivende og udøvende magt. I forfatningsret vil bekendtgørelser derfor især analyseres og fortolkes for at fastslå deres mulige gyldighed.

Mens *retssædvaner* ikke længere spiller en stor rolle som retskilder, har de stadig betydning for forfatningsretten.¹⁸ Grundlovens regler er siden 1849 blevet omsat til politisk praksis, og i den forbindelse er nogle af dens regler blevet suppleret med retssædvaner. Det er tilfældet, hvor statsorganerne i lang tid har opført sig på en måde, der formelt er i strid med grundloven. Efter grl § 46, stk. 2, må der ikke afholdes udgifter uden hjemmel i finanslov, tillægsbevillingslov eller midlertidig bevillingslov. Efter fast praksis kan Folketingets Finansudvalg imidlertid give ministre bevilling til at afholde udgifter. Det er formelt set i

¹⁴ Lov nr. 528 af 12. juni 2009.

¹⁵ Lov nr. 117 af 15. april 1964.

¹⁶ LBK nr. 1260 af 27. august 2020.

¹⁷ LSF nr. 77 2020/1 fremsat 10. november 2020, nr. 2.2.2, jf. lov nr. 2185 af 29. december 2020.

¹⁸ Se Christensen m.fl., *Dansk statsret*, 2020, s. 30-33 og Jens Evald, *Juridisk teori, metode og videnskab*, Jurist- og Økonomforbundets Forlag 2020, s. 108-115.

strid med grundloven, men det anerkendes som en retssædvane.¹⁹ Det er samtidig en måde, hvorpå teorien (juraen) kan tage højde for virkeligheden (statsorganernes handlemåde). Retssædvaner, der som denne ellers vil være i strid med grundloven, får selv grundlovsrang.

Domstolenes adgang til at prøves loves grundlovmæssighed er et eksempel på en anden type forfatningsretlig sædvane. Denne praksis er ikke i strid med grundloven, men alene et supplement. Mens spørgsmålet tidligere har været genstand for stor retspolitisk og juridisk diskussion, anerkendes det i dag, at der er tale om en retssædvane på grundlovsniveau.²⁰ Mens retssædvaner således spiller en rolle i forfatningsretten, har selve deres definition været omdiskuteret.²¹ Ligeledes er det en hårfin grænse, hvornår der er tale om en retssædvane eller blot en indskrænkende fortolkning af grundloven.²² Her kan det i stedet konstateres, at det er langt nemmere at blive enige om, hvilke retssædvaner, der findes i forfatningsretten, end deres teoretiske definition.

Retsgrundsætninger/principper spiller ikke en selvstændig rolle i dansk forfatningsret i modsætning til f.eks. forvaltningsretten. Skabelsen af retsgrundsætninger i domspraksis vil både ændre grundloven uden at følge grundlovens § 88, ligesom det vil harmonere dårligt med, at domstolene traditionelt har været forsigtige, når de har prøvet loves grundlovmæssighed. Enkelte forfattere er dog åbne for, at der kan eksistere sådanne retsgrundsætninger.²³

Som i andre juridiske discipliner er *domme* en væsentlig retskilde. Forfatningsretten er dog karakteriseret ved, at der er forholdsvis få domme. Dertil havde især ældre domme ikke nødvendigvis uddybende begrundelser. De blev dog suppleret med kommentarer fra dommerne selv, men efter løbende diskussion om værdien af disse domskommentarer, stoppede den praksis.²⁴ Efter domstolsreformen i 2007 har Højesteret i højere grad fungeret som en

¹⁹ Se kapitel 3, afsnit 6.

²⁰ Christensen m.fl., *Dansk statsret*, 2020, s. 276-300 og Kjær & Vogt, *En dansk retshistorie – fra middelalder til grundlov*, 2020, s. 249-254.

²¹ F.eks. Jørgen Steen Sørensen: "Traditionstro forfatningsret i en moderne tid. Anmeldelse af Jens Peter Christensen. Jørgen Albæk Jensen og Michael Hansen Jensen. Dansk Statsret; *Juristen*, nr. 1 2013 s. 32-42, s. 33-34 og og Zahle, *Dansk forfatningsret – studieudgave*, 2006, s. 45-50.

²² Se om grl § 63, stk. 1, Waage, *Forfatningsret – Tekster, opgaver og materialer*, 2019, s. 27 kontra Christensen m.fl., *Dansk statsret*, 2020, s. 32 og 273-275.

²³ Jens Elo Rytter, *Individets grundlæggende rettigheder*, 4. udg., Karnov Group, 2021, s. 46-47.

²⁴ Jan Schans Christensen: "Højesterets domsbegrundelser i historisk lys", *Juristen* 2019 nr. 4, s. 138-146, s. 142, nr. 18.

præjudikatsdomstol,²⁵ og det kan også i forfatningsretten ses, at dommene bliver udformet mere generelt. Som et eksempel kan ritual-dommen fremhæves (U 2017.1795 H). Her fandt Højesteret ikke, at indførelsen af vielse af to personer af samme køn i folkekirken var i strid med grundloven og fremhævede samtidig mere generelt:

”Kompetencen til at regulere folkekirkens forhold tilkommer lovgivningsmagten og regeringen, der har et betydeligt skøn med hensyn til, hvilke grænser det evangelisk-lutherske bekendelsesgrundlag [grl § 4] sætter for en sådan regulering.”

Dommen er således udformet som et præjudikat, der er egnet til at afklare folkekirkens stilling, herunder hvilke grænser dens bekendelsesgrundlag sætter for lovgivningsmagten og regeringen.

For at få domstolene til at tage stilling til et forfatningsretligt spørgsmål skal den, der anlægger sagen, have ”en retlig interesse i sagens afgørelse, som udspringer af, at der foreligger en konkret retstvist” (U 2010.1547 H). Mens det ofte vil være opfyldt, når en person eller virksomhed påstår, at deres rettigheder er krænket, er det sværere at opfylde kravet ved forfatningsrettens institutionelle dele. I særlige tilfælde har Højesteret dog accepteret søgsmål, hvor sagens genstand blev vurderet til at være af indgribende betydning for hele befolkningen. Det har i praksis drejet sig om forholdet til EU.²⁶ Det er dog en begrænset undtagelse, som Højesteret kun i få tilfælde har været villig til at anvende.²⁷ Kravet om retlig interesse er således med til at forklare de få domme i forfatningsretten.

Mens den forfatningsretlige *litteratur* ikke kan anses for en retskilde, spiller den en stor rolle i den forfatningsretlige argumentation. Dens rolle bliver samtidig større på de områder, hvor der er få eller ingen domme.

Når de relevante forfatningsretlige retskilder er identificeret i en sag, skal de herefter analyseres og fortolkes. Her anvendes de almindelige fortolkningsmetoder i dansk ret.²⁸ For grundloven tages udgangspunkt i ordlyden, herefter kan dens forarbejder inddrages og endeligt bliver særligt ”sammenhæng og mening” vigtig for forståelsen. Her kan grl § 3 bruges som et eksempel:

²⁵ Ibid. s. 146.

²⁶ Maastricht-dommen (søgsmålsinteresse) U 1966.1300 H og Lissabon-dommen (søgsmålsinteresse) U 2011.848 H

²⁷ Se afvisningerne i Schengen-dommen U 2001.2065 H og Irak-dommen U 2010.1547 H.

²⁸ Se kapitel 1, afsnit 7

”Den lovgivende magt er hos kongen og folketinget i forening. Den udøvende magt er hos kongen. Den dømmende magt er hos domstolene.”

Hvis man ser isoleret på ordlyden af § 3, ser det ud til, at kongen har en central forfatningsretlig position med væsentlige beføjelser. Når man derimod læser bestemmelsen i sammenhæng med grl §§ 12-14, fremgår det, at kongen ikke har nogen selvstændig politisk magt, og at kongens beføjelser i forfatningsretten varetages af ministrene.

Det har været diskuteret, om de danske domstole skulle lade sig inspirere af den mere formålsorienterede og dynamiske fortolkning som EMD og EU-Domstolen anvender.²⁹ Det har danske domstole ikke gjort indtil videre. Det er i overensstemmelse med, at formålsfortolkning ikke spiller den store selvstændige rolle i dansk retstradition.³⁰ Domstolene har derimod traditionelt været forsigtige ved prøvelsen af loves grundlovsmæssighed. Samtidig får grundlovsfortolkning som nævnt en særlig betydning pga. grl § 88. Det har tidligere Højesteretspræsident Torben Melchior sammenfattet på følgende måde:

”Ved grundlovsfortolkning bør man tænke på, at det sidste ord hverken er hos Folketinget eller domstolene, men hos den grundlovgivende myndighed. Den besværlige procedure efter § 88 stiller grundlovsfortolkning i Danmark i et andet lys end i mange andre lande. Hvis Højesteret underkender en lov som grundlovsstridig, vil det reelt betyde, at loven aldrig kan gennemføres, selv om der måske er stort flertal for den.”³¹

4. Forfatningsret, EMRK, EU-ret og folkeret

Forfatningsret regulerer problemstillinger, som også er reguleret i EMRK, EU-ret og folkeret. EU-rettens status i dansk ret er reguleret i grl § 20 og i EU-traktaterne. Menneskerettigheder er beskyttet af grundloven og i EMRK. Folkeretten regulerer ligeledes flere spørgsmål, som også er reguleret i grundloven, f.eks. menneskerettigheder, indgåelse af traktater eller anvendelsen af militær magt.³² Det rejser to principielle spørgsmål. Skal grundloven fortolkes i overensstemmelse med Danmarks forpligtelser efter EMRK, EU-retten og folkeretten og hvis det ikke kan lade sig gøre, hvordan skal evt. regelkonflikter løses?

²⁹ F.eks. Henrik Zahle, *Dansk forfatningsret 3 – Menneskerettigheder*, Christian Ejlers’ Forlag 2006, s. 53-58 Jens Peter Christensen, Jørgen Albæk Jensen og Michael Hansen Jensen, *Dansk statsret*, Jurist- og Økonomforbundets Forlag 2020, s. 47-48, Torben Melchior: ”Hvem bestemmer: Folketinget eller domstolene?”, U.2011B.43.

³⁰ Se kapitel 1, afsnit 7

³¹ U.2001B, s. 46.

³² Se kap. 9.

Det er her afgørende at fremhæve, at her afhænger et svar – både i juraens verden og i hverdagen – af, hvem der bliver spurgt. Svaret vil således afhænge af, om det skal afgøres efter forfatningsretten, EMRK, EU-retten eller folkeretten og helt konkret, om det er den danske højesteret, EMD, EU-Domstolen eller Den internationale Domstol, der vil skulle afgøre spørgsmålet. Denne fremstilling indeholder således kun de forfatningsretlige svar.

Højesteret har afvist at fortolke grundloven i overensstemmelse med EMRK,³³ EU-ret³⁴ og folkeret.³⁵ Muligheden for en evt. retskildekonflikt kan således ikke afværges ved at indfortolke Danmarks internationale forpligtelser i grundloven. Grundlovens § 19 kan f.eks. ikke fortolkes således, at den kun tillader anvendelse af militær magt, når det er i overensstemmelse med FN-pagten. Dermed bliver retskildekonflikter mellem grundloven EMRK, EU-ret og folkeret mulige. Hvis domstolene konkret når frem til, at der er en retskildekonflikt, har grundloven forrang.³⁶

	Status i dansk ret	Indfortolkes i grundloven	Regelkonflikt med grundloven
EMRK	Lov	Nej	Grundloven har forrang
EU-ret	Lov	Nej	Grundloven har forrang
Folkeret	Kun lov, hvis inkorporeret	Nej	Grundloven har forrang

Figur 1: Grundloven, EMRK, EU-ret og folkeret

Når det gælder forholdet mellem EMRK, EU-ret, folkeret og den almindelige lovgivning, forholder det sig anderledes. Her gælder både EMRK og EU-retten som dansk lov.³⁷ For EMRK vil man i første omgang forsøge at undgå

³³ Rockerlov-dommen U 1999.1798 H var dog tæt på.

³⁴ Maastricht-dommen (realitetsafgørelse) U 1998.800 H og Ajos-dommen U 2017.824 H

³⁵ Irak-dommen U 2010.1547 H og værgemåls-dommen U 2018.1460 H.

³⁶ Maastricht-dommen (realitetsafgørelse) U 1998.800 H præmis 9.6 ift. EU-ret, jf. Jens Elo Rytter, *Individets grundlæggende rettigheder*, Karnov Group, 4. udgave 2021, s. 50-62.

³⁷ LBK nr. 750 af 19.10.1998 og lov nr. 447 af 11. oktober 1972 senest ændret med lov nr. 321 af 30. april 2008.

konflikten ved fortolkning. Hvis det ikke er muligt at fortolke den danske lov i overensstemmelse med EMRK, har EMRK forrang, medmindre retskildekonflikten var tilsigtet af lovgiver.³⁸ De samme principper anvendes for EU-retten i de tilfælde, hvor Danmark efter tiltrædelsesloven har overladt EU kompetencer.³⁹ I Ajos-dommen U. 2017.824 H fandt Højesteret ikke, at en dansk lov kunne fortolkes i overensstemmelse med EU-retten. Der var dermed tale om en retskildekonflikt, men selvom konflikten ikke var tilsigtet af forarbejderne, blev den danske lov stadig anvendt. Det skyldtes, at Højesteret i det konkrete tilfælde ikke fandt, at tiltrædelsesloven havde overladt en kompetence til EU.

For øvrige folkeretlige traktater afhænger deres status af, om de er gennemført som dansk lov. Det skyldes, at traktater ikke er umiddelbart anvendelige i dansk ret.⁴⁰ Traktater, der er inkorporeret som lov, har forrang ved en konflikt med en anden lov, medmindre konflikten er tilsigtet fra lovgivers side. For traktater, der ikke er inkorporeret, vil man i stedet se, hvorvidt man ved fortolkning af den almindelige lovgivning kan nå samme resultat som traktaten. Hvis det ikke er muligt, vil den danske lov bruges, selvom den er i strid med en traktat.⁴¹

Ovenstående fremstilling kan synes noget skematisk. Det er bestemt ikke hovedreglen, at der er retskildekonflikter mellem f.eks. grundloven og EU-retten, og når det gælder konflikter på lovniveau, vil de ofte undgås gennem fortolkning.⁴² Samtidig afhænger svaret i sådanne sager som nævnt af, hvilken instans der tager stilling til spørgsmålet. Hvis f.eks. en forordning i EU-retten er i strid med grundloven, vil Højesteret give grundloven forrang,⁴³ mens EU-Domstolen vil give forordningen forrang.⁴⁴ Det forfatningsretlige svar på disse spørgsmål viser både betydningen af grundloven som den danske forfatning, og hvor vigtigt det er for jurister at kunne orientere sig i et retligt univers med flere discipliner, aktører og forskellige domstole.

³⁸ Kapitel 10, afsnit 6 og Rytter, *Individets grundlæggende rettigheder*, 2021, s. 53-55.

³⁹ Christensen m.fl., *Dansk statsret*, 2020, s. 250, Rytter, *Individets grundlæggende rettigheder*, 2021, s. 50-51.

⁴⁰ Kapitel 1, afsnit 2.4.

⁴¹ Rytter, *Individets grundlæggende rettigheder*, 2021, s. 60-61 og Christensen m.fl., *Dansk statsret*, 2020, s. 235.

⁴² Kapitel 1, afsnit 6.1 og Betænkning om inkorporering mv. inden for menneskeretsområdet, Betænkning nr. 1545 2014, s. 77

⁴³ Maastricht-dommen (realitetsafgørelse) U 1998.800 H præmis 9.6

⁴⁴ C-6/6, *Costa mod ENEL* og C-11/70, *Internationale Handelsgesellschaft* pr. 3, se kap 5, afsnit 3.2.

5. Sammenfatning

Forfatningsretten er en vigtig juridisk disciplin, der fokuserer på grundloven og dens regler for statsorganerne samt menneskerettighederne. Forfatningsretten stiller særlige krav til den juridiske metode, og der kan føles endog meget langt fra erstatningsretlige problemstillinger i formueretten til forholdet mellem regering og folketing i forfatningsretten. Forfatningsretten adskiller sig således fra andre juridiske discipliner – både privatretlige og de øvrige offentligretlige – ved dens retskilder. Her præges forfatningsretten især af grundloven, de forfatningsretlige sædvaner, de få domme og den praktiske betydning af litteraturen. Samtidig indeholder den de forfatningsretlige bud på forholdet til EMRK, EU-ret og folkeret, der omvendt kan have andre løsninger på de samme problemstillinger. Den forfatningsretlige metode er således en juridisk metode, der er tilpasset forfatningsrettens særlige retskilder.